

Qo‘qon universiteti “Ta’lim
kafedra”si o‘qituvchisi, PhD, dotsent,
O‘rinova Feruza O‘ljayevna taqrizi
ostida

Turdaliyeva Nurjahon Abdunosir qizi
Qo‘qon universiteti
“Ta’lim kafedra”si o‘qituvchisi
Telefon raqami: +998916883136
Orcid: <https://orcid.org/0009-0001-4509-7550>
E-mail: n12710420@gmail.com

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA QO'L MEHNATI JARAYONIDA MEHNAT TARBIYASINI RIVOJLANTIRISH

Annotatsiya: Maktabgacha yoshidagi bolalarning mehnat tarbiyasini rivojlantirish hozirgi davirda eng dolzab masalalardan biri xisoblanadi. Maktabgacha yoshdagi bolalarni mehnatini o‘ziga xos tomonlarini juda ko‘p olimlar tomonidan o‘rganilgan. Bolalar mehnatini muhim belgisi uni malum maqsadga qaratilganligi. Ta'limini faol qo'l mehnatisiz tasavvur qilib bo'lmaydi. Bu faoliyat turida bola yuqori qiziqishni his etadi. Ushbu omil bolalarning umumiy aqliy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi..

Kalit so‘zlar: Shaxs, qo‘l mehnati, maktabgacha ta‘lim tashkiloti, mashg‘ulot, ijodkorlik badiiy ishlar.

РАЗВИТИЕ ТРУДОВОГО ВОСПИТАНИЯ В ПРОЦЕССЕ РУЧНОГО ТРУДА В ДОШКОЛЬНЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ОРГАНИЗАЦИЯХ

Аннотация: Развитие трудового воспитания детей дошкольного возраста считается одним из важнейших вопросов современной эпохи. Многие ученые изучали особенности труда детей дошкольного возраста. Конкретная цель образования без активного ручного труда немыслима. К этому виду деятельности ребенок чувствует повышенный интерес. Этот фактор положительно влияет на общее умственное развитие детей

Ключевые слова: Личность, ручной труд, организация дошкольного образования, обучение, творчество, художественные произведения.

DEVELOPMENT OF LABOR EDUCATION IN THE PROCESS OF MANUAL WORK IN PRESCHOOL EDUCATIONAL ORGANIZATIONS

Abstract: The development of labor education of children of preschool age is considered one of the most important issues in the current era. Many scientists have studied the specific aspects of the work of preschool children. An important feature of children's work is that it is aimed at a specific goal. Education without active manual labor. unimaginable. In this type of activity, the child feels high interest. This factor has a positive effect on the general mental development of children

Key words: Personality, manual labor, pre-school education organization, training, creativity, artistic works.

Mehnat tarbiyasi - tarbiyaning muhim turi, shaxsni shakllantirishning zarur shartlaridan biri bo‘lgan pedagogik jarayon. Mehnat tarbiyasi kishidan ijtimoiy foydali mehnatga ichki ehtiyoj, institutizom, batartiblik, tashkilotchilik, tashabbuskorlik, ishchanlik, ishning ko‘zini bilish singari sifatlarni qaror toptirishga xizmat qiladi. Mehnat inson ehtiyojlarini qondirishning birinchi va asosiy vositasi bo‘lganligi uchun ham Mehnat tarbiyasi tarbiyaning boshqa hamma turlaridan oldin paydo bo‘lgan

Bolalarga Mehnat tarbiyasi berishda bog'cha, maktab singari ijtimoiy pedagogik muassasalar katta o'rin tutadi. Chunki bu muassasalarda Mehnat tarbiyasi ilmiy asosda tegishli mutaxassislar tomonidan uyushtiriladi. Mehnat tarbiyasini tashkil etishdagi asosiy jihat shundaki, u bolalarning yosh xususiyatlari, ruhiy, aqliy va jismoniy imkoniyatlariga muvofiq bo'lishi lozim. Bolaning imkoniyatlaridan yengil Mehnat tarbiyasi ularni zeriktirgani kabi ularning imkoniyatlaridan og'ir topshiriqlar bolalarni bezdirishi mumkin. Mehnat tarbiyasini amalga oshirishda tizimlilik va institutizom bo'lishiga qat'iy amal qilinishi joiz. Aks holda, har qanday qobiliyatli bola ham yetarlicha Mehnat tarbiyasi ololmasligi mumkin. Mehnat tarbiyasi uchun maktab davri eng qulay fursatdir. Birinchi navbatda, o'qish jarayonining o'zi og'ir akdiyjismoniy mehnatdir. Maktabga o'z vaqtida kelib-ketish, o'qish-yozishni o'rganish, berilgan bilimlarni egallash uchun o'quvchilarga Mehnat tarbiyasi berilgan bo'lishi kerak. Chunki o'quv topshiriqlarini bajarish, dars o'zlashtirish, o'tilganlarni takrorlash, yozma ishlar bajarish, kerakli matnlarni yodlash, ko'chirmalar olish, lu-g'atlar bilan ishlay olishi uchun o'quvchi muayyan institutizomga rioya etishi, tashkilotchilik qobiliyati va ishchanlik xususiyatiga ega bo'lishi, ishning ko'zini bilishi kerak. Mehnat tarbiyasida, avval aytilganidek, mehnat ta'limi va kasbga yo'naltirish jarayonlarining ham o'rni katta. Chunki bu jarayonlarda o'quvchilar bevosita tegishli mehnat ko'nikmalarini egallash va ularni mustaqil ravishda qo'llash bosqichini o'taydilar. Shuningdek, ular bu asnoda qaysi bir mehnat yo'nalishi o'ziga muvofiqroq ekanligini bilib oladilar. Shuning uchun ham mehnat ta'limi imkon qadar xilma-xil bo'lishi hamda o'quvchilarning aqliy, jismoniy imkoniyatlari va jinsiy xususiyatlariga muvofiq kelishi zarur..

Bolalar ijodiyoti - bu bolaga xos bo'lgan o'ziga xos faoliyat bo'lib, uning universal qobiliyati hisoblanadi. Ijodiy faoliyat bolaning kognitiv faolligini qondiradi, tasavvur va zukkolikni rivojlantiradi. Bu faoliyat jarayonida obrazli fikrlar, xayoliy tafakkur, tasavvur rivojlanadi. Maktabgacha ta'lim tashkilotida qo'l mehnati - bu maktabgacha yoshdagi bolalarni mashg'ulot jarayonidagi faolligini rivojlantiradigan faoliyati.

Qo'l mehnatining mazmuni juda xilma-xil: mato, iplar, qog'oz, yog'och, tabiiy materiallar bilan ishlash, bu erda chiqindi materiallardan hunarmandchilik va yumshoq o'yinchoqlar, qo'g'irchoqlar va boshqalar. Bolalar tomonidan turli materiallardan o'yinchoqlar va buyumlar ishlab chiqarish, maktabgacha yoshdagi bolalarni, ayniqsa, katta yoshdagi guruhlarda mehnat tarbiyasining muhim jihatlaridan biridir.

Maktabgacha ta'lim tashkilotida qo'l mehnati bolada o'zini rassom, ijodkor sifatida his qilish imkoniyatini beradi, o'z qo'li bilan buyum yasashga ishtiyoqini oshiradi, boshqalarning mehnatiga hurmat hissini uyg'otadi.

Bola o'z qo'llari bilan turli buyumlarni yasashi va ularni o'z yaqinlariga berishi mumkin..

Bolalarning badiiy ijodiyoti va qo'l mehnati muvaffaqiyatli rivojlanishining eng muhim shartlaridan biri mashg'ulot xonasidagi ishlarning xilma-xilligi va o'zgaruvchanligidir. Atrof-muhitning yangiligi, g'ayrioddiy ish boshlanishi, chiroyli va rang-barang materiallar, bolalar uchun qiziqarli takrorlanmaydigan vazifalar, tanlash imkoniyati va boshqa ko'plab omillar - bu bolalar faoliyatida monotonlik va zerikishning oldini olishga yordam beradi. Tarbiyachi har safar yangi vaziyat yaratganda, bolalar, bir tomondan, ilgari olingan bilim, ko'nikma va malakalarni qo'llashi uchun, ikkinchi tomondan, yangi yechimlar va ijodiy yondashuvlarni izlashlari juda muhimdir. Bu bolada ijobiy his-tuyg'ularni, quvonchli ajablanib, ijodiy ishlash istagini uyg'otadi. Biroq, ko'pincha tarbiyachilar uchun ishning barcha daqiqalariga va bolalarning bepul faoliyatiga rang-baranglik qo'shish va mavzular bo'yicha faoliyatning ko'plab variantlarini taklif qilish qiyin. Badiiy qo'l mehnati badiiy va mehnat faoliyatining muhim xususiyatlarini o'zida mujassam etgan.

Badiiy qo'l mehnati - bu funktsional va estetik xususiyatlarni (foydalilik va go'zallik birligi) uyg'un ravishda birlashtirgan aniq mahsulotni yaratishga qaratilgan o'zgartiruvchi, ijodiy, ijtimoiy motivlangan faoliyat.

Qo'l mehnatining asosiy vazifasi:

bolalarni hunarmandchilikdan zavqlanishga o'rgatish;

har qanday mavjud material bilan ishlash;

Maktabgacha yoshdagi bolalar mehnatini tashkil etish metodikasi pedagogik jarayonni qurish tamoyillariga asoslanadi:

oddiydan murakkabga;

tizimlilik printsipti;

individual yondashuv;

izchillik printsipti.

Qo'l mehnatini muvaffaqiyatli tashkil etish shartlari: bolalarning badiiy ijodi uchun izo-materiallar va turli materiallarga boy mavzuni rivojlantirish muhiti;

bolalar bilan birgalikdagi o'quv faoliyati jarayonida hissiy ijobiy ijodiy muhitni yaratish;

maktabgacha ta'lim muassasini bezash, spektakllar uchun atributlar tayyorlash, ko'rgazmalar tashkil etish va tanlovlarda ishtirok etish uchun bolalar tomonidan yaratilgan badiiy mahsulotlardan foydalanish;

bolalar hunarmandchiligi muzeyi va bolalar qo'lyozma kitoblari mini kutubxonasini tashkil etish; ota-onalarning bolalar bilan ijodiy faoliyat jarayonida bevosita ishtirok etishi;

ota-onalarni bolalarning badiiy ijodiyoti natijalarini baholashga undash.

Bolalarning o'z mehnat faoliyatining maqsadga muvofiqligini anglashi uning sifatiga, har bir bolaning mehnat jarayoni va natijasiga munosabatiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Qo'l mehnatining individual xarakterdaligi (ya'ni, jamoaviy ishda ham, bolalarning har biri uning bir qismini o'z qo'llari bilan bajaradi), unga barcha bolalarni izchil jalb qilish, ba'zi kamchiliklarni tuzatish imkonini beradi.

Jamoaviy vazifalarni bajarish bolalarda o'zaro muzokaralar olib borish, o'z manfaatlari va istaklarini umumiy maqsadga bo'ysundirish qobiliyatini rivojlantiradi, do'stlik, o'zaro yordam, mas'uliyat tuyg'ularini uyg'otadi, tashabbuskorlik, zukkolikni rivojlantiradi.

Vizual xarakterdagi jamoaviy vazifalarni bajarish jarayonida bolalar kelgusi ishni mustaqil ravishda rejalashtirishni, o'z harakatlarini umumiy reja bilan muvofiqlashtirishni, uni amalga oshirish ketma-ketligini o'ylashni, kerakli vizual materialni tanlashni va ulardan foydalanishni o'rganadilar. Shu bilan birga, jamoaviy mehnatda bolalarning individual xususiyatlari aniq namoyon bo'ladi, ijodiy qobiliyatlar shakllanadi.

Badiiy mehnat - bu bolaning hayotini, o'yinlarini, mehnatini va dam olishini bezash uchun foydali va badiiy, estetik ahamiyatga ega bo'lgan buyumlar va predmetlarni yaratish uchun turli materiallar bilan mehnatidir. Bu bolalar mehnati dekorativ, badiiy-hunarmandchilik faoliyatidir, chunki bola go'zal narsalarni yaratishda o'z g'oyalari, bilimlari va mehnat faoliyati jarayonida egallagan amaliy tajribasi asosida materiallarning estetik fazilatlarini hisobga oladi. To'g'ri tashkil etilgan qo'l va badiiy mehnat bolalarga materiallarning sifati va imkoniyatlari haqida bilim beradi, hunarmandchilikning o'ziga xos xususiyatlarini o'zlashtirishga intilishni uyg'otadi, ularni dekorativ-amaliy san'at bilan tanishtiradi.

Mehnat tarbiyasiz bola shaxsini shakllantirish mumkin emas. Katta va tayyorlov guruhlarida ijodkorlik elementlari bilan qo'l mehnati asosiy rol o'ynaydi. Maktabgacha yoshdagi bolalarning ijodkorligining namoyon bo'lishi ularga taklif qilingan aqliy vazifalarni bajarish tabiati bilan belgilanadi. Bolalar o'zlarining ijodiy energiyasini bo'shata olishlari juda muhimdir. Amaliy ahamiyati jihatidan tikuvchilik mashg'ulotlarida ko'plab muhim fazilatlar tarbiyalanadi: harakat qilish odati, to'siqlarni yengib o'tish qobiliyati, mas'uliyat, ishni rejalashtirish va uni amalga oshirish ketma-ketligidagi bosqichlarni oldindan ko'ra bilish. Xususan, munchoqlar qo'l mehnatida tikuvchilikning bir turi bo'lib, uning yordamida siz quyidagi vazifalarni hal qilishingiz mumkin:

- o'z vatani madaniyatiga, xalq amaliy san'atining kelib chiqishiga qiziqish uyg'otish, voqelikka estetik munosabat, mehnatsevarlik, aniqlik, qat'iyatlilik, sabr-toqat, boshlangan ishni oxiriga etkazish qobiliyati, ishni bajarishda o'zaro yordam, tejamkorlik;
- foydalaniladigan materiallar, mehnat madaniyati asoslarini singdirish;
- harakat qobiliyatlarini, xayoliy fikrlashni, diqqatni, tasavvurni, ijodkorlikni rivojlantirish, estetik va badiiy didni shakllantirish.

Mashg'ulotlar jarayonida bolalarda diqqat, kuzatish, tasavvur, xayol, ijodkorlik rivojlanadi. Har bir topshiriqda, har bir mashg'ulotda bolalarga orzu qilish imkoniyati beriladi, asarga o'z tasvirlarini kiritish rag'batlantiriladi.

Katta maktabgacha yoshdagi bolalarda badiiy ishlarni bajarish jarayonida barcha aqliy jarayonlar shakllanadi, ijodiy qobiliyatlar va atrofdagi dunyoni ijobiy-emotsional idrok etish rivojlanadi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarni ijodkorliklarini rivojlantirishda qo'l mehnati jarayonida qog'oz va tabiat materiallaridan o'yinchoq yasashga o'rgatish ham muhim ahamiyatga ega. Mashg'ulotlar davomida tabiiy materiallardan "Tizimcha" yasash, kartondan "Stakancha", matodan "Mo'yqalam artgich", "Ninachi va chumoli" yasash mumkin. Ayni o'rinda shular haqida so'z yuritiladi.

Mashg'ulotning maqsadi: bolalarni tabiiy materiallardan, kartondan, matodan foydalanib, turli ashyolar yasashga o'rgatish.

Mashg'ulotda bajariladigan vazifalar:

- qo'l mehnati bilan shug'ullanishga o'rgatishni davom ettirish;
- bolalarda o'zlarining mehnat ko'nikmasi va malakalarini rivojlantirish;
- bolalarni tabiatni asrashga, muhofaza qilishga, tejamkorlikka o'rgatish.

Mashg'ulot jihozlari: dub daraxti, kashtan daraxti mevalari, na'matak guli mevasi, patlar, plastilin, novdachalar, karton qog'oz, yelim, ip, igna, mato qiyqimlari.

Mashg'ulotning borishi:

Tarbiyachi: bolalar, o'lkamizda oltin kuz fasli kezmoqda. Bilamizki, kuz faslida sabzavot, mevalar pishadi, to'g'rimi? Manzarali daraxtlarning mevalari ham pishib, ko'chalarda, xiyobonlarda ostiga to'kilib yotibdi.

Bolalar bilasizlarmi, bugungi mashg'ulotimizda sizlar bi- lan ana shu manzarali daraxt mevalaridan o'yinchoqlar yasaymiz. Faqatgina o'yinchoqlar emas, birinchi sinfga boradigan kichkintoylar uchun hisob-kitob mashg'ulotida foydalanish mumkin bo'lgan tizimchalarni ham yasaymiz.

Tizimcha yasalishi uchun qalinroq ip olamiz-da kashtan mevasini teshib, ipga o'tkazamiz.

Dastlab bolalar 10 raqami ichida sanashni o'rganishlari sababli, tizimchaga 10 ta mevani ipdan o'tkazib chiqamiz. Bu tizimchani eman daraxti mevasidan ham tayyorlash mumkin. Agar meva bir oz ko'rib qolgan bo'lsa, ozroq suvga solib qo'yilsa, ustki po'stlog'i yumshaydi va tizimchani tayyorlash mumkin bo'ladi. Qani kim sanab beradi?

Tarbiyachi: barakalla, bolalar sizlar bilan mana bunday stakanchalar tayyorlaymiz. Kvadrat shaklidagi karton qog'oz olib, undan doira qirqamiz. So'ng to'rtburchak shaklidagi qog'ozning pastki qismini bir sm enlikda qoldirib arra tishlariga o'xshatib kesib chiqamizda, ikki tomonini yelimlab, pastki qismidagi qirqilgan bo'laklarga yelim surtamiz va doirachaga yelimlaymiz. Stakancha tayyor. Bolajonlar, sizlar ham stakanchangizni tayyorlab bo'ldingizlarmi? Barakalla! Stakan tayyor bo'lgan bo'lsa, endi mo'yqalamni artish uchun artgich, salfetka, tayyorlaymiz. Keraksiz matolardan bir necha kvadratchalar qirqib undan doirachalar hosil qilamiz. Doirachalarni ustma-ust qo'yib, o'rtasidan tiqib qo'yamiz. Mana mo'yqalam artgich ham tayyor bo'ldi.

Bolalar, o'yinchoq ham yasaylik, deyapsizlarmi? Albatta, o'yinchoqlar ham yasaymiz. Hozir na'matak va kashtan daraxtining mevasidan "Ninachi va chumoli"ni yasaymiz. Buning uchun kashtan mevasini olib, unga sal kichikroq kashtan mevasiga chumolining bosh qismini o'rnatamiz, oyoq-qo'llarini esa novdadan yasab, to'nkaga o'tkazib qo'yamiz, ko'zlarini esa plastilindan yasaymiz. Ninachining tanasi kashtan mevasidan tayyorlanib, uning orqa tomoniga gugurt cho'p o'rnatib, kichik kashtandan bosh qismni yasaymiz: qo'l-oyoqlarini aso novdadan tay-yerlaymiz. Manzarali daraxt mevasidan qanotlarini yasab, plastilin bilan yopishtiramiz. Mana, ninachimiz ham tayyor! Qani eslangchi, ninachi haqidagi qaysi masalni bilasiz?

Bolalar javobi rag'batlantirilib, mashg'ulot yakunlanadi.

Bolalarga chiqindi materiallar (ip, shoyi, mo'yna, polietilen kabilar)dan

foydalanib har xil mazmunda applikatsiyalar tuzish taklif etiladi. So'ng ularga matolardan o'yinchoqlar, turli bayram ertalıkları uchun ertak kahramonlarining kiyimlari hamda quvnoq qiziqchilar, petrushkalar kiyimlarini tikishga ham o'rgatiladi. Bolalarning o'zlari yasagan o'yinchoqlar ijodiy, harakatli o'yinlar jarayonida namoyon bo'ladi. Quyidagi rasmlarda tabiat ashyolaridan bajarilgan o'yinchoqlar namunalari keltirilgan:

Tabiiy materialdan mozaika ishlari. Mozaika monumental dekorativ san'at turlaridan biridir. Turli davrlarda va turli mamlakatlarda mozaika qo'llaniladigan materiallariga ko'ra ham, naqshi va rasmlariga ko'ra ham o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lgan. O'rta Osiyoda madrasalar, machitlar, xukmdorlarning saroylari mozaika bilan bezatilgan. Mozaika bilan binolarning tashqi qismlari, interer devorlari va xalq amaliy san'ati asarlari bezatiladi. Mozaika ishlarida oyna spool plitalardan foydalaniladi. Laosda rangli ko'zgu parchalaridan ajoyib mozaika asarlari yaratiladi, ular quyoshda bir-biriga qo'shilib va porlab, shodlik kayfiyatini yaratadi.

Adabiyotlar ro'yxati:

- 1.Ahmad Donish. “Navodirul vaqoye”. – T.: ‘Tafakkur’, 2008, 388- b.
- 2.Qodirova F.R., Sh.Q.Toshpulatova, N.M.Kayumova, M.N.A'zamova. 3Maktabgacha pedagogika /darslik.– T.: “Tafakkur” nashriyoti, 2019. – 208-211-b.
- 4.Turdaliyeva Nurjahan MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARGA MEHNAT TARBIYASI BERISHDA QO'L MEHNATINING AHAMIYATI. 681-683 bet.
5. MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNING INTELLEKTUAL QOBILIYATINI RIVOJLANTIRISH *Turdaliyeva Nurjahan Abdunosir qizi 62-65 bet.*
6. Turdaliyeva Nurjahan Abdunosir kizi PROFESSIONAL COMPETENCE OF FACILITATOR EDUCATORS OF PRESCHOOL EDUCATION ORGANIZATION. International Journal of Discoveries and Innovations in Applied Sciences (2024) 23-25 bet